

tól sem, amelyet közvetlen érintkezés-  
sel nem is tapasztalhat, csupán az ab-  
laküvegen át, redőnynyílások között.  
Egy szomorú, szegyenletes korszakról  
beszél.

Amikor az idők változnak, Vas elő-  
ször Sárközi Györgyre, a mártírhálált  
halt magyar íróra emlékezik, majd  
1947-ben Nemes Nagy Ágnesről, a te-  
hetséges költőnőről ír. De aztán, vissza-  
tér a minden korszakban veszélytelen  
munkához: a III. Richárdot fordítja és  
magyarázza, Radnóti fordításait méltat-  
ja, a múlt magyar értékeit eleveníti fel  
(Kádár Erzsébet), de még vitába mer  
bocsátkozni: 1946-ban szembeszáll a-  
zokkal, akik lehetetlen és tarthatatlan  
szempontokból elmarasztalták Koszto-  
lányi Dezsőt; harcol Waldapfel Babits-  
hamisítása ellen (1948), majd véglege-  
sen már, a múltba merül: Zrinyit  
elemzi, Rákocziról ír, Goethe regényét  
ismerteti, Villon életrajzát írja meg, a  
Tartuffe-ről elmélkedik, Tell Vilmos-  
sal, Henry Esmondal foglalkozik. 1954-ben  
a fordításról ír értékes, de vitatható so-  
rokat. Felfedi fordítói „műhelytitkait”,  
ismerteti elveit. Kétségbevonhatjuk  
egyes tételeit, de maguk a fordítások  
különösen értékesek.

1955-ben fordítói és magyarázó mun-  
kája is kissé más irányba terelődik:  
Whitmanról és Apollinaire-ről ír — az-  
tán, 1956-ban Babits lakásáról Hatvany  
Beszélő házak c. kötetébe, valamint  
összeállítja a Magyar Eratot. Ennyi az

egész. Az irodalom, a szellem emelkedé-  
se vagy hanyatlása egyetlen egyszer  
sem hagyta érintetlenül Vas István  
művét.

Vas István, a költő kiváló értője a  
költészet mesterségének, pszichológiájá-  
nak. Egy szóból, egy mondat vagy vers-  
sor aránylataiból egy egész poétikát tud  
kiolvasni. Míg írásait lapozzuk, nem-  
egyszer meggyőződhetünk arról, mi-  
lyen kiváló ismerője ő a magyar nyelv-  
nek: tolla játszik a szavak értelmével,  
mondatai szelíden fonódnak össze. Kri-  
tikai ítéletei pontosak, helytállóak, meg-  
találja az író és az alkotás értékeit.  
„A Mérleg” című írása igazi, élvezetes  
esszé, amilyen kevés van a magyar iro-  
dalomban. Mint tanulmányíró Vas Ist-  
ván behatol a vizsgált műbe, a legap-  
róbb részleteket sem hanyagolja el. Ér-  
tesültsége megbízható forrássá teszi írá-  
sait.

Meg kell azonban mondanunk, hogy  
egyszer-kétszer túlságosan nagy enged-  
ményt tett bizonyos követeléseknek.  
Következetes és igényes alkotó nem en-  
gedheti meg magának azt az állítást,  
hogy Radnóti verseiben a „szocialista  
szerelem” nyilatkozik meg (262. 1.), sem  
azt, hogy Radnóti és József Attila szür-  
realista verseit „tévelygés”-nek nevezze  
(263. 1.).

Habár az értekező próza nem igazi te-  
rülete Vas Istvánnak, egyes kritikái, ta-  
nulmányai rendkívül sikerültek, s alig  
van benne a könyvben írás, amely nem  
tartalmaz maradandó megállapítást.

## Szarvasok kertje

Bori Imre

*Meztelenek és halottak* című regénye  
után is zágrábi Zora jóvoltából most  
olvashattuk Norman Mailer, a fiatal  
amerikai író sorrendben harmadik re-  
gényét, a *Szarvasok kertjé*-t.

Nem tagadjuk, a kíváncsiság olvas-  
tatta velünk végig. Érdekelte bennünket  
a *Meztelenek és halottak* írója, aki az  
élet és az emberi sorsok háborús képé-

nek olyan méreteit feszítette elénk,  
hogy maradandó olvasói élményeink  
között előkelő helyet foglalhat el. Első  
regényében ugyanis az embereknek  
olyan széleskörű galériáját írta meg,  
tárta fel, hogy a másodikhoz csak az el-  
szegényedés jeleivel foghatott hozzá.  
Ott kezdte, ahová más írók csak hosz-  
szas munka, gazdag élettapasztalatok

után jutnak el: az emberekben való gazdagságnál. És ki az a fiatal író, aki állandóan tartani tudná ezt a nagyszerűen megostromolt csúcsot? Mailer is válságba jutott. Második regénye, a *Barbár partok* semmiféle feltűnést nem keltett, harmadik regénye pedig, bár az író tehetségének nem egy jelét látjuk benne, meg sem közelíti a *Meztelenek és halottak* művészi-emberi szintjét.

Mailernek a háború volt eredendő életménye, ihlető forrása. Emlékétől még úgy látszik most sem tud szabadulni, hiszen főhőse, a veterán repülő, felgyújtott szalmatetős viskók emlékétől úgyve, veti bele magát pókeron nyert pénzével a filmszínészek Hollywood melletti nyaralójának zajos, intrikákkal, emberi tragédiákkal, embertelenségekkel teli csillogó életébe, mulatóinak alkoholgőzébe. És néha megbénítja kezét, le kell hunynia a szemét: nem tud feledni. Más világba csöppent bele, itt senki sem látta a háborút, itt mindenki a pénz és élvezet után fut, ezért szenved, áldozza fel magát, ezért pompázik a fogadásokon, alakoskodik és alázkodik meg — szenved. Mailer főhőseinek akkor lesz ismerős és érdekes a Hollywood környéki nyaraló — Désert D'Or —, amikor sikerül a kulisszák mögött, a csillogás mögé bújt árnyakban meglátni az embereket, meztelenségüket, erkölcsi züllöttségüket. A pénz világában ugyanazok a törvények uralkodnak, mint a háborúban. és a szenvedés sem kevesebb. Sergius, a veterán pilóta a béke háborús levegőjében él, és ahogy Mailer meglátta a Meztelenek és halottak-ban, hogy milyen kicsi az ember, mennyire ki van szolgáltatva idegen erőknél és hatalmaknak, úgy mutatja most be ebben a regényében, hogy az úgynevezett békében sem különb a helyzet, csupán a körülmények változnak, a lényeg nem: az embertelenség eluralkodott a világon, külön pedig Amerikában.

Désert D'Or a második világháború után épült, tehát teljesen új város, új világ, s mégis tele van szennyel és bűnnel. Ide járnak pihenni és mulatni a film fővárosának csillagai és itt keresnek ismerkedési alkalmat statisztái és jövőendő ünepeztjei. Az egész nyaraló bárók és mulatók, szállodák és raffinált módon berendezett kunyhók sokasága. Sergius, a szegényház neveltje, most leszerelt és nyugdíjas repülő, a maga fogalmaival és képzeletével érkezik ebbe az álomvilágba, de amint megismerkedik lakóival, múltjukkal, szoká-

saikkal s betekint a kulisszák mögé, lassan fölfedezi Hollywood igazi arcát és mi is bepillantathatunk a mai Amerika életébe.

Mailer moralista, a társadalmi és magánerkölcs kérdéseit világítja meg könyörtelen őszinteséggel és nyíltsággal. A társadalmi erkölcs kérdéseit a McCarthy-féle Amerika-ellenes tevékenységet vizsgáló bizottság munkájából fejt ki: hogyan teszi tönkre, hogyan fosztja meg embersége utolsó foszlányaitól, becsületessége utolsó maradványától is Eitelt, a rendezőt. Ezzel válik Eitel a regény központi alakjává, és ezzel lesz a regény a mai Amerika tükrévé is, amelyet egészen a közelmúltig a középkori boszorkányüldözések és a riadt félelem sötét árnyéka homályosított. Eitel, mint annyian Amerikában, becsületesen megtagadja a tanúskodást, a vallomást, és kezdetben hősiiesen vállalja is a következményeit: elveszti állását, kiközösíti a társadalom, vagyona elűszik és züllésnek indul. Azután mégsem tud elszakadni illúzióitól: úgy érzi, megfosztották életétől, pedig az a mélypont, ahová a hollywoodi fogalmak szerint jutott, valójában emberségének, erkölcsi bátorságának csúcspontja. De mégis vonzza a gazdagság, a vallomást, a filmcsinálás, és megtörik. Most ismét reflektorok fényében élhet, de cserébe elvesztette önbecsületét, elárulta melengedett álmait: nagy és értékes művészfilmeket csinálni, az emberről beszélni, életet mutatni be, fölélni. tudatosítani, hűnek maradni önmagához és világához: a szegények Amerikájához és emberségéhez. Nagy álma, tervezett forgatókönyve kommerciális sikerre válik, mestersége csillog csupán, de lélek nincs benne többé, lelkiismerete elnémult, talán örökre. Sergius Eitel barátja és életének hű krónikása, elszakad tőle, elveszti szeme elől, elmenekül Mexikóba, majd pedig New Yorkban torreador-iskolát nyit: hátat fordít a „hivatalos” Amerikának.

Mailer finom elemzésekkel mutatja ki a rendező lassú, de biztos züllését, előkészületeit, hogy a hírhedt bizottság kémjévé, hamis tanujává váljék. Kettejük beszélgetései felidéznek a rendező múltját, lelki kétségeit, terveit, álmait és emberségének mélypontját: amikor megszűnik üldözött vad lenni és ismét a siker csillogását üldözheti.

Arról is gondoskodik Mailer, hogy megvilágítsa Eitel erkölcsi züllésének körülményeit: felvonultatja azt a világot, azokat az embereket, ahonnan a

rendező kiszakadt és ahova vissza akar térni, ha kell embersége árán is. Az emberi szenny, erkölcsi romlás, perverz szenvedélyek, szexualitás és szexuálpatológia örvényében forgatja meg az olvasót. Színésznők, producensek, sztáriszták, táncosnők, homoszexuális típusok, utcalányok, szeretkezés és kábítószerezés, kockabartlangok, rulettasztalok kerítők és csábítók képei veszik körül Eitelt. Ez az a világ, amelyben nincs emberség, csak pénz és szex, minden hazugság, álarc és kulissza. Mindennek pedig végső kihangzása az embertelenség.

Regényének első lapjára Mailer egy XV. Lajos korabeli francia emlékiratíró néhány sorát jegyezte fel (innen kapta regénye a címét is) „A szarvasok kertje, az ártatlanságnak és erénynek ez a gyűjtőhelye, amelybe annyi áldozat belefulladt, akik ha visszatérhetnének a társadalomba, elvetemültséget, embertelenséget hoznának magukkal és

mindazokat a hibákat, amelyeket átvettek e hely tisztviselőitől. A sok rosszon kívül, amit ez a borzalmas hely az erkölcsön elkövetett, rettenetes megszámolni azt a rengeteg pénzt, amibe ez az államnak került...”. Így figyelmeztet az író mondainvalójának lényegére már regénye nyitányában. Mert regénye a csillogás mögött az árnyakat mutatja meg, az álarc mögött az igazságot, látszaterkölcös mögött a patológikus szenvedélyeket, az emberben az embertelenséget, ruhák alatt a kócot, egész bábvilágát a pénznek, az önmagától is elidegenedett kapitalista társadalomnak.

Mailer há' ebben a regényében nem is érte el azokat a csúcspontokat, amelyeket első regényében, de a művészet eszközeivel olyan társadalmi és erkölcsi kérdéseket tett fel, amelyek nemcsak Amerika becsületes polgárait üthetik szíven, hanem mindenkit, aki szíven viseli az emberiség sorsát.

## Néhány gondolat Debreczeni új könyvének olvasásakor

Fehér Ferenc

A kötet címlapja elbeszéléseket jelez. E műfaji meghatározás tág fogalma azonban Debreczeni József írásművészetének cizelláló sajátosságát tekintve, úgy fedi szóbanforgó írásait, mint mondjuk a lötyögő zakó az alatta simuló jól szabott mellényt.

A címadó „Emberhús” megjelölésen sem valami zolai naturalizmusú világ homlokkeliratát kell értenünk. Az emberi húsnak testmelege, párája van, az „Emberhús”-nak, vagyis ezeknek a kötetbegyűjtött írásoknak pedig inkább légkörük... S ezt a szublimált légkört a borszesz lángnál dolgozó szépművész író hozza létre.

Különösen a kötet négy rokonvontakozású írásának olvasásakor érezzük, hogy mégsem csak mágikus játék, nem szellemidézés ez, húsvér alakok szenve-

délyes ábrázolása helyett. Vagy ha az: akkor a „Hideg krematórium” mártíralakjainak ma is élő fantómjait idézi meg az író. De ez nem a „gvilkosok közöttünk vannak!” drámai felkiáltása.

Kurt, a hajdani tábor SS-ruhás réme például az előkelő nyugatberlini étterem tiszteletteljes hangú pincérjeként csoszog oda nyolc év távolából egykori áldozata, most pedig diplomata-vendége elé... S a bosszú „megfizetni”-lihegése már csak poharat megkoccintó „fizetni” igévé realizálódik a távozni készülő ember ajkán. Tetszetősen kínálkozó tárcáírói poén? Nem, nemcsak az. A hangtalanul csoszogó Kurt fantóm-alakján még sokáig ott tartjuk figyelő tekintetünket, hiába értünk az írás végére.

Debreczeni gyakorlott, magabiztos író, s jól tudja, hogy a valószerűnek van